

PENALNI POPULIZAM – NASTANAK, RAZVOJ I BUDUĆNOST¹

Ključne riječi

Penalni populizam;
krivično pravo; Srbija

Autori

Dr Milica Kovačević vanredni je profesor Fakulteta za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju Univerziteta u Beogradu, Srbija.

Dr Saša Atanasov vanredni je profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Prištini sa privremenim sedištem u Kosovskoj Mitrovici, Srbija.

Korespondencija

bucak80@gmail.com
sasaatanasov12@gmail.com

Oblast

Pravo, Kriminalna politika

DOI

10.5937/politeia0-52787

Datum prijema članka

01.03.2024.

Datum konačnog prihvatanja članka za objavljivanje

22.05.2024.

Rezime

Penalni populizam tokom poslednjih nekoliko decenija predstavlja jedan od kontinuirano zastupljenih kriminalnopolitičkih trendova, i to na globalnom nivou. Njegove postavke ukratko se svode na strože kažnjavanje prestupnika, navodno, u skladu sa stavovima i željama javnog mnjenja. Problemi penalnog populizma tiču se njegove naučne i empirijske neutemeljenosti, odnosno nedostatka konkretnije argumentacije pri osmišljavanju inventivnih rešenja, ali i nekonsultovanja stručne javnosti. Stoga su autori nastojali da putem analize literature ukažu na osnovne postavke i praktične implikacije penalnog populizma, a u cilju bližeg upoznavanja javnosti sa ovim konceptom i otvaranja prostora za debatu. Nakon sumiranja uporednopravnih iskustava, uz poseban osvrt na Srbiju, autori uočavaju da se i pored bitnih socioekonomskih razlika postavke penalnog populizma u značajnoj meri poklapaju u različitim delovima sveta. Primenjene su metode analize sadržaja, normativno-logički i komparativno-pravni metod. Autori zaključuju da je penalni populizam i te kako prisutna tendencija, kako nema naznaka da će nestati, te otuda treba da bude prepoznat i proučavan, kako bi se buduće kriminalne politike razvijale u skladu sa dinamikom i strukturom kriminaliteta, ali i uz uvažavanje stavova adekvatno informisane javnosti.

¹ Članak predstavlja rezultat rada na projektu koji finansira Ministarstvo nauke, tehnološkog razvoja i inovacija Republike Srbije, a implementira Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju Univerziteta u Beogradu i rezultat rada na projektu koji finansira Ministarstvo nauke, tehnološkog razvoja i inovacija Republike Srbije, po ugovoru br. 451-03-65/2024-03/ 200120 od 05. 02. 2024. godine, a implementira Pravni fakultet Univerziteta u Prištini sa privremenim sedištem u Kosovskoj Mitrovici.

UVOD

Kao i u drugim oblastima društvenih odnosa, i u sferi krivičnopravne reakcije prisutno je izvesno ciklično smenjivanje ideja i trendova. Tako je i pre rađanja kriminologije kao specifične i izdvojene naučne discipline znameniti Čezare Bekarija (Cesare Beccaria, 1738–1794) pledirao za humane, zakonom precizirane, pravedne i zločinu srazmerne kazne, pošavši od premise da svako raspoláže slobodnom voljom, te da stoga treba da bude kažnjen ukoliko se opredeli za kršenje zakona i činjenje zla, a kako bi pravda bila zadovoljena. Ipak, kako se s vremenom razvijaju pozitivističke ideje prema kojima se i u sferi društvenih odnosa, jednako kao i na polju prirodnih nauka, mogu detektovati uzročno-posledične veze između različitih pojava, tako se postepeno uočava da stvari baš i nisu toliko jednostavne kada je reč o uslovljenosti kriminaliteta. Naučni poslenici poput Enrika Ferija (Enrico Ferri, 1856–1929) prilično argumentovano uočavaju da faktori koji uslovljavaju kriminalno ponašanje nisu isključivo slobodna volja i autonomna ličnost, što implicira da bi i izrečene kazne trebalo da, u meri u kojoj je to izvodljivo, korespondiraju sa stvarnim dejstvom kompleksnih kriminogenih faktora. Dakle, ni kazna ne može služiti samo zadovoljenju apstraktno shvaćene pravde, odnosno ne može se kažnjavati samo zato što se grešilo, već i zato da se ne bi grešilo u budućnosti. I tako sveti gral kriminologije i krivičnopravne reakcije shvaćene u širem smislu malo po malo postaju rehabilitacija i potonja reintegracija prestupnika, bez obzira na, kako se čini, njihovu nedostižnost.

No, mnogo decenija kasnije i nakon oblija utrošenih resursa, implementacija rehabilitativnih težnji u stvarnom životu očigledno ne produkuje zavidne rezultate. Stoga se, posebno imajući u vidu skok kriminaliteta

u zapadnim zemljama tokom sedamdesetih i osamdesetih godina prošlog veka (Quimet, 2002), ali i slom države blagostanja, polagano vraćamo na polaznu tačku i promišljanja Bekarije, Bentama (Bentham) i njihovih sledbenika, ali u nešto drugačijoj i modernijoj formi poznatoj pod nazivima neoklasicizam, novi punitivizam, pa i penalni populizam.

ODLIKE PENALNOG POPULIZMA I NJEGOVA USLOVLJENOST

Početak novog milenijuma sve više se govori o ulozi, funkcijama i mogućnostima sada već menadžerski orijentisane kriminalne politike (Cheliotis, 2006). Ukoliko se, simplifikovano rečeno, politički subjekti rukovode određenim političkim ciljevima i usmeravaju državnu organizaciju kako bi se ti ciljevi što lakše ostvarili (Lukić et al., 1999: 320), onda i kriminalna politika, to jest politika suzbijanja kriminaliteta, mora domaćinski i racionalno da se odnosi prema kriminalitetu – kao ukupnosti izvršenih krivičnih dela, ili šire shvaćenih delikata, u datom prostoru i u zadatom vremenskom okviru. Kriminalna politika tako podrazumeva plansko delovanje u cilju suzbijanja kriminaliteta, a iako se u početku dominantno vezivala za kreiranje krivičnog zakonodavstva i funkcionisanje uže shvaćenog pravosudnog sistema, u savremeno doba ona obuhvata i delovanje drugih društvenih mehanizama te državnih organa shvaćenih u smislu koji daleko prevazilazi okvire pravosuđa (Lazarević, 1994: 194).

Sinergija razočaranja u rehabilitaciju i novih nada položenih u modernu kriminalnu politiku, između ostalog, vodi do penalnog populizma koji je u savremeno doba nezaobilazni deo brojnih nacionalnih kriminalnih politika. Penalni populizam detektovan je kao trend širih razmera u zemljama anglosaksonske pravne tradicije kao što su SAD,

Ujedinjeno Kraljevstvo i Novi Zeland pred kraj 20. veka (Andrews, Bonta, 2010: 41, Pratt, Miao, 2017). Vremenom on zadobija mnogo šire, pa čak i globalne razmere.

Smatra se da je termin „penalni populizam” osmislio britanski kriminolog Entoni Botoms (Anthony Bottoms), pre nešto više od četvrt veka, konstatujući da je u pitanju set ideja baziranih na kalkulacijama političara sa navodno punitivnim kriminalnopolitičkim stavovima javnosti, a sve u skladu sa tekućim političkim potrebama (Bottoms, 1995: 40). Oгледа se u strožim kaznama, povećanju zatvorske populacije i insistiranju na različitim restriktivnim merama za prestupnike (Jennings et al., 2017). Populizam rezultira većim policijskim ovlašćenjima, ali i snižavanjem standarda koji se odnose na smeštaj u kaznenim zavodima. Ideje ovog koncepta idu ruku pod ruku ne samo sa dugotrajnim zatvorskim kaznama, već i sa mogućnošću dugogodišnjeg, pa i doživotnog zadržavanja opasnih prestupnika u psihijatrijskim ustanovama (Pratt, 2007: 30). U aktuelnom trenutku zastupljen je trend kritikovanja penalnog populizma, ali se može reći da su i pored toga njegovi odjeci i dalje veoma prisutni.

Često se konstatuje i da penalni populizam predstavlja promišljanja kojima je zajedničko to da su zasnovana na težnji da se dopadnu što većem broju glasača, dok je njihova pravednost i efektivnost u drugom planu (Pratt, 2007). Ne može se dati univerzalna definicija penalnog populizma, s obzirom na to da je on baziran na težnji da zadovolji očekivanja najšire shvaćene publike, koja se prirodno mogu bitno razlikovati od zemlje do zemlje i uveliko zavise od kulturnih i društvenih prilika. Ipak, penalni populizam u finalu rezultira insistiranjem na retribuciji, od koje se očekuje da umanju strahovanja i osećaj nesigurnosti koji bez svake sumnje odlikuju današnje globalno društvo (Krajewski, 2023: 192). Pro-

blem je u tome što iza strogosti zapravo ne mora da stoji zaokružen skup mehanizama i mera koje će se primenjivati u praksi.

Populizam u sferi kriminalne politike takođe podrazumeva politizaciju kontrole nad kriminalitetom i donošenje odluka koje se baziraju na težnji da se ide u korak sa stavom koji je najzastupljeniji unutar javnog mnjenja (Matić-Bošković, Kostić, 2024: 80). No, iako se insistira na simplifikaciji koja se svodi na to da narod jednostavno želi da prestupnik dobije ono što zaslužuje, populizam je istovremeno i te kako uslovljen socioekonomskim promenama, modernim medijima i stavovima javnog mnjenja koji su, pak, formirani pod uticajem istog tog medijskog izveštavanja (Matić-Bošković, Kostić, 2024: 80). Dakle, nije reč samo o osluškivanju javnog mnjenja, da bi mu se potom „podilazilo”, već na penalni populizam bitno utiče i savremeni način komuniciranja putem brzih i interaktivnih medija unutar koga se često ne može razlučiti šta su vesti, a šta interpretacije i reakcije na njih.

Kada je reč o, kako se čini, preovlađujućim stavovima javnosti u pogledu potrebe za dominantno punitivnim reagovanjem na kriminalitet, u literaturi pronalazimo tri grupe objašnjenja za ovakvo stanje stvari. Jedna hipoteza glasi da je javno mnjenje uvek, bez obzira na stanje kriminaliteta, zainteresovano za strože kažnjavanje, dok je, shodno drugoj, stav javnosti zapravo i te kako povezan sa trendovima kriminaliteta, tako da porast kriminaliteta utiče na tendenciju ka strožem kažnjavanju (Jennings et al., 2017: 464-5). Kada je reč o drugoj hipotezi, javnost nije podjednako zainteresovana za sve oblike kriminaliteta, već je po logici stvari fokus na onim oblicima koji najintenzivnije ugrožavaju opšte blagostanje, poput nasilničkog kriminaliteta, što implicira da bi povećan obim takvih krivičnih dela trebalo da rezul-

tira stavovima koji se okreću ka punitivnijem reagovanju i obratno. Konačno, postoji i treća hipoteza shodno kojoj na punitivnost javnosti utiče strah od zločina (eng., *fear of crime*), koji ne mora da bude proporcionalan stvarnom obimu kriminaliteta, već primarno zavisi od medijske slike i drugih kompleksnih faktora (Jennings et al., 2017: 466).

Iako niko pri zdravoj pameti ne može reći da je oslušivanje javnog mnjenja suvišno i pogrešno, kritična tačka penalnog populizma jeste to što on može rezultirati primenom politika koje su popularne, ali istovremeno i neefektivne u suzbijanju kriminaliteta. Poznavaoци prilika stoga uveliko upozoravaju da populizam ne samo da može doprineti neuspehu u suzbijanju kriminaliteta već i da nesrazmerno pogađa pripadnike marginalizovanih grupa te da može uticati na umanjenu podršku za primenu rehabilitativnih i reintegrativnih ideja (Matić-Bošković, Kostić, 2024: 81), koje su, premda teško ostvarive, i dalje zvanični i pozitivnopravnim okvirom predviđeni segment opšteprihvaćenih kriminalnih politika.

Penalni populizam služi se krilaticama kao što su *zero tolerance* (eng., nulta tolerancija na kršenje zakona), *truth in sentencing* (eng. kažnjavanje srazmerno težini delikta) i *life means life* (eng., život za život), dok se napaja strahom od kriminala i nezadovoljstvom javnosti zbog primenjivane kriminalne politike, kao i frustriranošću zbog, kako se čini, nepravde i zanemarivanja potreba poštenog sveta, sa jedne strane, i bolećivosti prema kriminalcima sa druge (Boda et al., 2022). Jedna od premisa penalnog populizma jeste da se kriminalcima gleda kroz prste, pa čak i da im se daju razne privilegije, dok pošten narod to sve trpi i finansira, pri čemu se ovakav stav formira na osnovu pisanja popularnih medija i izražavanja građana u njima dostupnim formama, dok se zvanični podaci i naučne

studije zanemaruju (Pratt, 2007: 13). Da bi se povratila ravnoteža, predlažu se jednostavna i brza rešenja kao što je *three strikes and you're out* (eng., tri udarca i ispadaš). „Three strikes” doktrina inače pledira za doživotnu kaznu u slučaju lica po treći put osuđenih za istorodna, ili čak bilo koja krivična dela, iako se stručna javnost odavno izjasnila o neefektivnosti, a razume se i nepravičnosti ovakvog načina kažnjavanja.

Dalje, površnim posmatranjem dolazimo do konstatacije da se penalni populizam odnosi dominantno na strože kažnjavanje, odnosno pre svega na intenzivnije primenjivanje zatvorske kazne, iako on zapravo ima i druge vrlo bitne aspekte. Jedan od njih jeste fokus na difuzno shvaćenu preventivnu funkciju sistema krivičnopravne reakcije, koja se okreće ka strategijama za sprečavanje zločina, umesto ka tradicionalnoj *post festum* reakciji (Pratt, Miao, 2019). Nije nepoznanica da se krivično pravo sve više koristi, ili čak zloupotrebljava, kako bi država dala do znanja da proaktivno postupa u cilju prevazilaženja različitih problema (Matić-Bošković, Kostić, 2024: 84). Tako se krivično pravo postepeno transformiše u svojevrsno bezbednosno pravo koje polazi od široko shvaćene bezbednosti (Stojanović, 2011: 4). Kreirane su brojne manje ili više intenzivne nadzorne mere koje se primenjuju i nakon izvršene krivične sankcije, upisivanje ličnih podataka u razne registre, ograničavanje radijusa kretanja i drugi mehanizmi koji faktički ograničavaju ljudska prava lica prema kojima se u datom momentu ne implementira kazna, niti kakva druga krivična sankcija. Ovaj zaokret posebno je zanimljiv s obzirom na to da je u potpunoj kontradikciji sa osnovnim postulatima krivičnog prava koje bi trebalo da se bavi ispoljenim ponašanjem gledajući u budućnost, ali ne i proročanstvima u vezi sa budućim krivičnim delima i budućim kažnjavanjima.

Dakle, imamo privid brige o tome da se zločin ne ponovi, iako i dalje nedostaju mere koje vode ka tome da se on primarno ne dogodi. Nevolja je u tome što se široko shvaćenim preventivnim merama ne može baviti krivično pravo, i što one daleko prevazilaze okvire krivičnopravne reakcije.

Sledeći na prvi pogled neuočljiv aspekt penalnog populizma odnosi se na glorifikovanje primene zdravorazumnog razmišljanja, uz zaobilazanje mišljenja i analiza naučnika, sudija, andragoga i drugih stručnjaka, koji, kako se čini, nisu sposobni da daju isplativa i delotvorna rešenja, već se bave kompleksnim i suvišnim apstrakcijama (Pratt, Miao, 2019). Odustaje se od uvažavanja stavova intelektualnih elita, te se naglašava upravo njihova podvojenost od „običnog sveta”, njegove svakodnevice i problema. Penalni populizam takođe počiva na premisi da „običan narod” nema priliku da iznese svoje mišljenje, iako ima pravo na to, te da o suštinskim pitanjima odlučuju pripadnici establišmenta, usled čega treba omogućiti da se čuje glas obespravljene većine (Pratt, 2007: 10). S tim u vezi, za penalni populizam karakteristično je ne samo odsustvo bazične naučne argumentacije, već i odsustvo evaluiranja efektivnosti, jer je dovoljno da koncept korespondira sa opšteprihvaćenim stavovima i uverenjima (Grzyb, 2021: 837).

Penalni populizam odlikuje se time što iza njega stoji „klimava” ideologija, s obzirom na to da je nejasno za koje vrednosti se on zalaže, osim što treba da deluje kao da poštuje mišljenje većine (Boda et al., 2022). U navedenom i leži ambivalentnost penalnog populizma, jer on može da pogoduje kako levo, tako i desno orijentisanim političkim opcijama, a neretko se dešava da političari koji jašu na ovom talasu u suštini i nemaju nameru da pristupe bilo kakvim sistemskim reformama u domenu reagovanja na kriminalitet. Njih

zanima kako će javno iznete ideje proći na izborima, dok im nije bitno kakav bi efekat one mogle da produkuju u praksi (Hamilton, 2023). Tako Pratt (Pratt) pojašnjava da penalni populizam ima daleko širi smisao i značaj od onog koji bi se ticao samo krivičnopravne reakcije, te da oni koji su ga kreirali možda i gube kontrolu nad ovim konstruktom putem koga se navodno želi istaći pravo najšire javnosti da dâ svoj sud o najbitnijim pitanjima (2007).

Potom, fokusirajući se na nasilnike, huligane, seksualne prestupnike i druge kategorije čije postupanje prirodno izaziva odijum javnosti, država uspeva da skrene pažnju sa drugih tema koje i te kako uznemiravaju javnost, poput ekonomske krize i ekološke ugroženosti, a čije rešavanje zahteva daleko kompleksnije mere od podizanja maksimalnih kazni za pojedina krivična dela (Pratt, Miao, 2019). Tako, spolja gledano, država ipak nešto čini da zaštiti pošten i radni svet od raznih opasnih pojedinaca koji su pretnja po opštu bezbednost. Na jačanje ideja penalnog populizma bitno utiču i ekonomski i kulturološki razlozi. Naime, kako građani sve manje mogu da računaju na sigurno zaposlenje i solidan izvor prihoda, dok se tradicionalni porodični obrasci drastično menjaju, uz sve veću stopu razvoda, gotovo prirodno fokus se pomera na opasnost od kriminala koja podjednako pretili svima. Pri tome, mediji sa svoje strane obilato izveštavaju o neuobičajenim događajima i teškim zločinima stvarajući privid da su oni deo svačije svakodnevice (Pratt, Miao, 2017).

Pratt i Miao (2019) ukazuju da treba razlikovati „autoritarni populizam” i „populistički punitivizam” od penalnog punitivizma. Naime, autoritarni punitivizam zapravo nastoji da javnom mnjenju nametne ideju o potrebi za jačom kontrolom i zavodenjem reda u haotično društveno stanje (Hamilton,

2023: 890), dok u suštini ne postoji želja da se uvaži mišljenje javnog mnjenja. Autoritarni punitivizam tako djeluje sa vrha na dole, a ne obratno, iako se čini da se uvođenje čvrste ruke bazira na volji građana. Sa druge strane, „populistički punitivizam” razlikuje se od penalnog populizma po tome što nosioci državne vlasti nisu oni koji su u poziciji da obećavaju i kreiraju strogu penalnu politiku, već je realnost takva da grupe uticajnih aktivista i lobista njima nameću svoju punitivnu agendu, koju će potom te iste vlasti, htele/ne htele, morati da sprovede.

Sledeća značajna odlika penalnog populizma jeste da se on okreće ka žrtvi i da njenu poziciju čini centralnom, ili makar nastoji da stvori utisak kako je žrtva u središtu interesovanja sistema krivičnopravne reakcije. Međutim, takva pozicija viktimizovanih ne znači da se država zalaže da potpomogne reintegraciju žrtava, niti da im pruži potrebnu podršku, već se svodi na pravo žrtve da dobije tek svojevrsnu moralnu satisfakciju kroz strože kažnjavanje prestupnika (Pratt, Miao, 2019). Da li će tako biti zadovoljene složene psihološke, zdravstvene i egzistencijalne potrebe žrtve, to i nije toliko bitno. Uočeno je i to da se sve veći značaj pridaje individualnom utisku i ličnom stradanju onih koji su oštećeni krivičnim delom, dok statistički podaci i naučna interpretacija prestaju da budu relevantni. Navedeno oslikava usvajanje zakona koji nose lična imena žrtava čije je stradanje inspirisalo koncipiranje zakonskih tekstova, tako da medijski istaknute žrtve ne govore samo za sebe, već su i simbolični predstavnik određene grupe viktimizovanih (Pratt, 2007: 19).

Penalni populizam odbacuje naučnicku objektivnost i okreće se emocijama i panici, odnosno potrebi da se urgentno reaguje i da se zaštiti poredak od opasnih napada i predatora. U SAD to se odnosi na dešavanja posle terorističkih napada 11. septembra 2001.

godine, od kada se sistem oštro suprotstavlja međunarodnom terorizmu i pretnjama koje dolaze od stranaca, pa i po cenu ograničavanja ljudskih prava jer su veći interesi u pitanju. Paralelno, u Evropi postaje aktuelno pitanje imigranata koji nose rizik od ugrožavanja proevropskih vrednosti i tradicionalnog načina življenja.

Treba se osvrnuti i na to da ideje savremenog feminizma, paradoksalno, na neki način idu ruku pod ruku sa penalnim populizmom. Naime, čini se da aktivistkinje zahtevaju pre svega represivnije postupanje prema onima koji su vinovnici nasilja nad ženama, što i jeste trend koji se uočava širom sveta (Gyzeb, 2021). Paradoks se ogleda u tome što je borba za ravnopravan položaj žena oduvek podrazumevala borbu protiv diskriminacije, tako da su se feministkinje zalagale za poštovanje ljudskih prava i jednakost žena i muškaraca. Pri tome, opšte je poznato da je nasilje u porodici i partnerskim odnosima izuzetno kompleksan fenomen koji zahteva sinhronizovane mere na polju socijalne, zdravstvene i ostalih vidova zaštite, te da represija prema prestupniku sama po sebi ne može biti posebno delotvorna (Lauri et al., 2023).

Zanimljivo je da je o penalnom populizmu govorio i papa Franja, istakavši da ovakve tendencije nastoje da simplifikuju kriminalnu politiku, ignorišući teške socijalne i ekonomske prilike, nejednakost, te manjak društvene kohezije i socijalne zaštite, a fokusirajući se na zaoštavanje kazni kao jedino raspoloživo rešenje. Poglavar Rimoktoličke crkve istovremeno je pozvao pravnike, naučnike i druge zainteresovane da ustanu protiv ovakvih praksi i ideologija (Matus, 2023).

Treba naglasiti da se u moru kritika na račun penalnog populizma čuju i oni koji smatraju da se ne sme ići ni u drugu krajnost koja bi podrazumevala ignorisanje i utišavanje glasa javnog mnjenja, iako ne postoji

ni jedan jedini relevantan razlog da građani ne budu pitani za mišljenje o tome kako suzbijati kriminalitet (Hogg, 2022). Uopšteno posmatrano, ne postoji relevantan argument da iz odlučivanja i upravljanja bude isključen iko ko jeste deo zajednice kojom se upravlja (Karapetrović, 2019: 53). Štaviše, pojedini smatraju kako veliko interesovanje javnosti za kriminalitet treba iskoristiti upravo tako da se javno mnjenje upozna sa aktuelnim pitanjima i činjenicama, što možda može dovesti i do masovnije podrške za rehabilitativne ideje (Bell, 2022: 1077). Zapravo, jednako kao što je neprihvatljivo da se do kriminalnopolitičkih rešenja dolazi osluškivanjem predrasuda i iracionalnih strahova, neodrživo je i insistiranje na tome da je ova oblast rezervisana samo za naučnike i političare, to jest svojevrstu društvenu elitu. Apriori odbacivanje navodno populističkih ideja i automatsko negiranje njihove vrednosti tako dovodi one koji se pozivaju na naučnu argumentaciju i hladnokrvno kontempliranje u paradoksalnu poziciju – da sami čine ono za šta optužuju druge. Na kraju krajeva, kritičari penalnog populizma pozivaju se na to da je ovaj pokret rukovođen emocijama i frustracijama, a ne daju jasno objašnjenje/argumentaciju zašto bi osećanja i osujećenost određenog nemalog dela populacije trebalo zanemariti, posebno ukoliko se zna da je delotvornost krivičnopravne reakcije i te kako povezana sa kompleksnim psihološkim procesima. Navedeno ne implicira kako stavovi većine treba da postanu obavezujući po nekakvom automatizmu koji anulira i briše iz perspektive interese manjinskih grupa i ograničava ljudska prava samo stoga što većina tako zapoveda (Hamilton, 2023).

Matus (2023) ističe da je nerealno očekivati kako će penalnom populizmu doći kraj. Naime, za razliku od perioda između pedesetih i sedamdesetih godina prošlog veka

kada je stručnjacima data glavna reč, pa čak i sloboda da kreiraju zakonodavna rešenja, danas bi bilo anahrono očekivati da se šira zajednica ne interesuje za probleme u pogledu suzbijanja kriminaliteta, imajući u vidu da su oni nesporno od opšteg društvenog interesa. Ipak, u uvažavanju navodnih stavova javnog mnjenja, a posebno s obzirom da ih je veoma teško istražiti i autentično spoznati, moraju postojati određene granice koje se odnose na vladavinu prava (Matus, 2023).

PENALNI POPULIZAM U PRAKSI

Penalni populizam u aktuelnom trenutku nije karakterističan samo za zemlje engleskog govornog područja, već se njegovi odjeci čuju i na drugim meridijanima.

Tako je tokom 2013. godine u Čileu došlo do znatnog zaoštavanja kaznene politike prema vozačima koji izazivaju saobraćajne udesa sa smrtnim ishodom. Tada je, u duhu penalnog populizma, koji se koristi simboličkim prikazima individualizovanih žrtava usvojen tzv. Emilijin zakon, u spomen na devetomesečnu bebu koja je stradala usled saobraćajnog delikta nakon koga je alkoholisani vozač, vinovnik udesa, pobjegao sa lica mesta (Matus, 2023). Međutim, kako je značajno zaoštrena kaznena politika za saobraćajne delikte, prirodno je došlo i do podizanja kazni za druge najteže delikte, poput ubistva, kako bi se napravila odgovarajuća distinkcija između ovih znatno drugačijih krivičnih dela.

Novi Zeland se poslednjih nekoliko decenija odlikuje izraženim penalnim populizmom. Tako je na referendumu održanom 1999. godine postavljeno pitanje da li bi kriminalnu politiku trebalo menjati tako da fokus bude na žrtvama i njihovoj satisfakciji, te da se minimalni kazneni rasponi povise, uz obavezivanje prestupnika da radom nadoknade prouzrokovanu štetu (Pratt, 2007: 26).

Jasno je kako je pitanje bilo prilično paušalnog karaktera, te ne čudi da je javnost iskazala podršku promenama koje su potom usledile. Iako se Novi Zeland počev od 2009. godine odlikuje stabilnom stopom kriminaliteta, ova država i danas spada među zemlje sa najvišom stopom zatvorenih, pri čemu je manjinska maorska grupa prezastupljena među prestupničkom populacijom, a tokom 2013. godine došlo je i do pooštavanja kriterijuma za odobravanje uslovnog otpusta (Mills, 2018).

Nakon Ujedinjenog Kraljevstva, penalni populizam nešto kasnije zahvata i druge zemlje Evrope. Tako su populističke tendencije prisutne u Poljskoj počev od zakonodavne reforme iz 2006. godine kada su drastično uvećane kazne za huliganizam i vandalizam, a kako bi se zadovoljili građani koji poštuju zakon i koje treba sveobuhvatno zaštititi. Iako je tada stručna javnost uzvratila kritikom istakavši da ne postoji relevantna argumentacija za zaoštavanje kaznene politike, usledio je odgovor da ne postoje ni dokazi da oštrije kažnjavanje neće biti delotvorno, a 2009. godine je, pod jakim uticajem medija, došlo i do punitivnog zaokreta u kažnjavanju seksualnih prestupnika (Woźniakowska-Fajst, Witkowska-Rozpara, 2022: 86). Potom je 2019. godine plasirana ideja o dodatnom zaoštavanju kaznene politike kroz izmene i dopune krivičnog zakonodavstva koje su se ponovo dominantno odnosile na seksualne delikte, posebno pedofiliju i na proganjanje, ali je usled otvaranja aktivne debate, a potom i izbijanja Covid 19 pandemije te angažovanja Ustavnog suda došlo samo do delimičnog modifikovanja zakona u konstruisanom pravcu.

Zanimljivo je da su ideje penalnog populizma vidljive i u zemljama poput Norveške, koja se, kao i preostale skandinavske zemlje, tradicionalno opirala punitivizmu i insi-

ranju na dugotrajnim zatvorskim kaznama. Tako se u literaturi ističe da je u Norveškoj prisutna delimična promena stavova, što znači da se i dalje ne insistira na strogim kazanama, ali da se akcentuje uloga imigranata u kreiranju i trendovima kriminaliteta, što implicira da u reagovanju na njihovo ponašanje treba biti ekspeditivan, da ih treba deportovati iz zemlje, ne baveći se mnogo rehabilitacijom (Todd-Kvam, 2019). Takođe, i u Norveškoj je приметно sve češće fokusiranje na žrtvu i njene potrebe, što istovremeno može da označi odustanak od određenih rehabilitativnih mera ka prestupniku (Todd-Kvam, 2019).

I u Hrvatskoj su prisutne ideje zaoštavanja kaznene politike, posebno kada su u pitanju određene kategorije prestupnika - poput nasilnika i seksualnih prestupnika, iako ovu zemlju već niz godina odlikuje stagnirajuća ili opadajuća stopa kriminaliteta (Getoš Kalac. Feuerbach, 2023). Stručna javnost kritikuje i proliferaciju propisa u oblasti suzbijanja nasilja u porodici ističući da je nužno angažovanje mehanizama koji daleko prevazilaze okvire pravosudnog sistema (Šprem, Getoš Kalac, 2024).

SRBIJA I PENALNI POPULIZAM

Kada govorimo o Srbiji, prvo treba naglasiti da postoje bitne razlike između zakonodavne kaznene politike i sudske kaznene politike. Naime, sa jedne strane je zakonski registar kazni i normativnih raspona za njihovo odmeravanje, a na drugoj strani su faktički izbor i odmeravanje kazne koji zavise od sudija i sudskih veća. S tim u vezi treba imati u vidu da i pored nespornog zaoštavanja kaznene politike od strane zakonodavca, u Srbiji tradicionalno najviše izricana krivična sankcija jeste uslovna osuda. Tako je, shodno podacima i analizama Republičkog zavoda

za statistiku Srbije (skraćeno: RZS) iz 2024. godine, u 2023. godini od ukupnog broja izrečenih krivičnih sankcija 43,7% predstavljala uslovna osuda, dok je učešće uslovne osude u ukupnim sankcijama izrečenim tokom 2022. godine iznosilo 45,5%, odnosno 52,7% u 2021. godini. Tokom 2023. godine učešće zatvorske kazne u ukupno izrečenim krivičnim sankcijama iznosilo je 27,5%, pri čemu je udeo iste kazne u 2022. godini takođe bio 27,5%, odnosno 23,1% u 2021. godini (RZS, 2024). Treba naglasiti i da u strukturi izrečenih zatvorskih kazni dominiraju kratkotrajne zatvorske kazne u trajanju dužem od šest i kraćem od 12 meseci, tako da je udeo ovih kazni u ukupno izrečenim krivičnim sankcijama u 2023. godini iznosio 7%, to jest 6,8% u 2022. godini i 5,9% u 2021. godini (RZS, 2024). Istovremeno je učešće dugotrajnih zatvorskih kazni, u trajanju od preko pet godina, uključujući i doživotnu kaznu, u ukupno izrečenim krivičnim sankcijama u posmatranom periodu bilo do 1% (RZS, 2024). Radi prikazivanja šire slike, valja istaći i da je ukupan broj krivičnih prijava na godišnjem nivou stabilan ili u padu, tako da je tokom 2016. godine podneto ukupno 96237 krivičnih prijava, dok je taj broj u 2018. godini iznosio 92874 i potom 74394 krivične prijave u 2020. godini (RZS, 2021), u kojoj je došlo do proglašenja epidemije Covid 19. Tokom 2022. godine ukupan broj podnetih krivičnih prijava iznosio je 82958, odnosno 74504 u 2023. godini.

Iako bi za razumevanje dinamike i strukture kriminaliteta u Srbiji bila potrebna daleko sadržajnija analiza, mogli bismo konstatovati da nema dramatičnih promena u ovom domenu, odnosno da je u određenim segmentima prisutan čak i blagi pad. Svakako, pri davanju ovakvih procena treba istaći određene rezerve, s obzirom na dobro poznate nedoslednosti u prikupljanju podataka, tako da, primera radi, i dalje nemamo

pouzdanе podatke o femicidu (Batrićević, 2016: 445), niti postoji mehanizam za svestrano sagledavanje fenomena recidivizma.

Sa druge strane, kada je reč o kažnjavanju shodno slovu zakona - nema nikakve sumnje da su prisutne punitivističke tendencije. Tako je nakon stupanja na snagu aktuelnog Krivičnog zakonika, *Službeni glasnik RS*, br. 85/05, 88/05, 107/05, 72/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/14, 94/16 i 35/19 (skraćeno: KZ) u više navrata dolazilo do pooštavanja kazni, a uvođene su i nove obavezujuće otežavajuće okolnosti, kao i nove inkriminacije, poput proganjanja.

Konkretno, izmenama i dopunama KZ iz 2019. godine uvedena je dodatna vrsta kazne u vidu doživotnog zatvora, koja se može izuzetno i uz kaznu zatvora propisati za najteža krivična dela i najteže oblike teških krivičnih dela, shodno čl. 44a KZ. Istovremeno je propisano da se kazna zatvora može izreći za krivična dela poput teškog ubistva iz čl. 114 KZ i najteže oblike silovanja iz čl. 178 KZ. Tada je ukinuta mogućnost izricanja zatvorske kazne u trajanju od 30 do 40 godina, premda je većinom ostalo nejasno na kojoj i kakvoj argumentaciji je zasnovano ovakvo zakonsko rešenje. Istini za volju, u navedenom setu izmena dodata je, uz postojeće, još jedna svrha kažnjavanja i to „ostvarivanje pravednosti i srazmernosti između učinjenog dela i težine krivične sankcije”, pa je obrazloženo da se **kriminalnopolitičko opravdanje kazne doživotnog zatvora** ogleda u tome što on „predstavlja izuzetnu kaznu koja zamenjuje smrtnu, s obzirom da se vremenska kazna zatvora ne pokazuje kao adekvatna u odnosu na neka najteža krivična dela i određene učinioce”.

Došlo je i do pooštavanja propozicija za uslovno otpuštanje, iako u sudskoj praksi prema ovom institutu svakako ne postoji afirmativan odnos (Stevanović, Vujičić, 2017).

Takođe, za uslovni otpust potrebno je da je izdržano dve trećine, a ne jedna polovina kazne kako je bilo predviđeno pre brojnih izmena KZ. Za doživotno osuđene ostavljena je mogućnost odlučivanja o uslovnom otpustu po proteku 27 godina od stupanja na izdržavanje kazne, s tim što je za osuđene na ovu kaznu zbog najtežih krivičnih dela, poput teškog ubistva kada je žrtva dete, isključena mogućnost uslovnog otpusta, u skladu sa zakonom iz 2019. godine.

Uvedena je obavezna otežavajuća okolnost koja se odnosi na to da je krivično delo učinjeno iz mržnje zbog pripadnosti rasi i verispovesti, nacionalne ili etničke pripadnosti, pola, seksualne orijentacije ili rodnog identiteta drugog lica, osim ukoliko ta okolnost već nije propisana kao obeležje krivičnog dela (čl. 54a KZ). Navedenim je zakonodavac nastojao da krene u korak sa savremenim tendencijama u oblasti kažnjavanja zločina mržnje, mada je takođe izostala detaljnija analiza na okolnost svrhovitosti predviđenog rešenja.

Ono što dodatno ukazuje na povećanje nivoa punitivnosti jeste uvođenje obavezujućih otežavajućih okolnosti koje se odnose na povrat. Navedene izmene i dopune KZ stupile su na snagu 2019 godine, a shodno njima učinilac umišljajnog krivičnog dela, ranije takođe osuđen za umišljajno krivično delo, ne može se osuditi na kaznu ispod granice propisane zakonom ili blažu vrstu kazne, ukoliko od ranije osude ili izdržane kazne nije proteklo pet godina, u skladu sa čl. 55 KZ. U slučaju višestrukog povrata, pak, obavezno se izriče kazna iznad polovine raspona propisane kazne, ukoliko je reč o učiniocu ranije dva puta osuđenom za krivična dela učinjena sa umišljajem na zatvor od najmanje jedne godine, i pod uslovom da od otpuštanja sa izdržavanja kazne do izvršenja novog krivičnog dela nije proteklo pet godina, sve u skladu sa čl. 55a KZ. Nejasno

je kako se došlo do opredeljenih rešenja na temu posebnog vrednovanja povrata, s obzirom na to da ne postoje longitudinalne studije o fenomenu krivičnog i penalnog recidivizma u Srbiji. Zapravo, Srbija ne raspolaže ni pouzdanim podacima o rasprostranjenosti ove pojave. Istraživači navode da se stopa povrata kreće iznad 50% (Iljić, 2015), a procenjuje se da doseže i do 70% (Neostart, 2021), što je svakako veoma zabrinjavajuće i iziskuje kompleksniju analizu.

Okretanje ka penalnom populizmu manifestovano je i usvajanjem Zakona o posebnim merama za sprečavanje vršenja krivičnih dela protiv polne slobode prema maloletnim licima, *Službeni glasnik RS*, br. 32/13, poznatog pod kolokvijalnim nazivom Marijin zakon, u čast osmogodišnje preminule žrtve delikta Marije Jovanović. Ovaj zakon donosi niz restriktivnih mera koje se pre svega odnose na seksualne prestupnike koji su osuđeni na zatvorsku kaznu i čije su žrtve bila maloletna lica, kao i formiranje registra seksualnih prestupnika, čiji sadržaj nije dostupan široj javnosti. Međutim, ni nakon decenije funkcionisanja registra još uvek ne znamo kakvi su efekti postignuti. Zakon je oslanjajući se na primere iz uporednog prava uveo mere poput zabrane boravljenja u neposrednoj okolini objekata u kojima vreme provode maloletna lica i obavezno javljanje policiji. Posebno treba napomenuti kako je predviđeno da pravne posledice osude u vidu zabrane sticanja javnih funkcija i zasnivanja radnog odnosa u slučaju osuđenih za ovu kategoriju krivičnih dela ne traju deset, već dvadeset godina, shodno čl. 6 Marijinog zakona. Ostaje nepoznanica zašto se mere odnose samo na jednu potkategoriju seksualnih prestupnika, kao i na bazi koje konkretnije argumentacije su rešenja osmišljena.

Na kraju, ali nikako i najmanje bitno, ostaje da se vidi kakav će biti uticaj odjeka tra-

gičnih događaja iz maja 2023. godine u OŠ „Vladislav Ribnikar” u Beogradu te Duboni i Malom Orašju na položaj maloletnih i mlađih punoletnih učinilaca krivičnih dela. Za sada se, i pored odsustva relevantnih argumenata, čuju glasovi onih koji se zalažu za snižavanje uzrasta krivične odgovornosti (Ćopić, 2023).

ZAKLJUČAK

Penalni populizam predstavlja jednu od sada već tradicionalno prisutnih i stabilnih tendencija u oblasti reagovanja na kriminalitet. S obzirom na navedeno, ovom setu ideja treba ukazati odgovarajuću pažnju, umesto *ad hoc* negiranja njihovog značaja i potencijala.

Treba se zapitati zašto veći broj građana podržava punitivnija rešenja i na čemu se bazira njihova motivacija. Mogućno treba ispitati i da li su i u kojoj meri stavovi javnosti zaista punitivni. Bilo kako bilo, prosto odbacivanje mišljenja većine kao neutemeljenog, površnog i nebitnog samo po sebi ne može biti adekvatno rešenje, niti govori u prilog uvažavanju demokratskih vrednosti. Oni koji polaze od toga da građani nemaju dovoljno znanja, te da ne mogu shvatiti kompleksnost kriminalne politike i uslovljenosti kriminaliteta jednako su površni kao i oni koji pred građane tek tako izbacuju krilaticu u maniru „klin se klinom izbija” verujući da građani svakako ne vole mnogo da razmišljaju.

Umesto opredeljivanja za jednu ili drugu stranu, ispravno rešenje bilo bi da se širokom javnom mnjenju ponude informacije, i to na primeren i sveobuhvatan način. Naravno da je ovako nešto mnogo lakše reći nego učiniti, ali ne вреди ni lamentirati nad istinom da je u savremeno doba društvenih mreža plasiranje informacija postalo posao koji zahteva mnogo veštine, znanja i truda.

Naučna i stručna zajednica treba da pri-

hvati činjenicu kako i „običan” građanin danas ima mogućnost da sazna, istražuje i postavlja pitanja, te da nezanemarljiv broj njih to i te kako čini. Ne вреди i ne treba objašnjavati građanima da su im neke teme prosto previše daleke i da je najbolje odlučivanje o njima prepustiti ekspertima i poznavacima prilika. Tako stručnjaci sada imaju priliku da svoja znanja i iskustva velikodušno podele u nadi da će ona konačno biti upotrebljena na konstruktivan i produktivan način.

REFERENCE

- Andrews, D. A. & Bonta, J. (2010). Rehabilitating criminal justice policy and practice, *Psychology, Public Policy, and Law*, 16(1): 39.
- Batrićević, A. (2016). Krivičnopravna reakcija na femicid, *Temida*, 19(3-4): 431-451.
- Bell, E. (2022). Seizing the Populist Moment: Towards a New Penal Politics?. *The British Journal of Criminology*, 62(5): 1077-1092.
- Boda, Z. et al. (2022). Two decades of penal populism—the case of Hungary. *Review of Central and East European Law*, 47(1): 115-138.
- Bottoms, A. E. (1995), *The Philosophy and Politics of Punishment and Sentencing*. In C. Clarkson and R. Morgan (eds), *The Politics of Sentencing Reform* (pp. 17-49). Oxford: Clarendon Press
- Cheliotis, L. (2006). Penal managerialism from within: Implications for theory and research, *International Journal of Law and Psychiatry*, 29(5): 397-404.
- Ćopić, S. (2023). Snižavanje starosne granice krivične odgovornosti: Večita dilema?, *Cri-*

men, 14(3): 235-247.

Getoš Kalac, A. M. & Feuerbach, L. (2023). On (Measuring) Recidivism, Penal Populism and the Future of Recidivism Research: Neuropenology, *Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske*, 14(1): 1-28.

Grzyb, M. (2021). Penal populism: Negotiating the feminist agenda. Evidence from Spain and Poland, *European Journal of Criminology*, 18(6): 836-854.

Hamilton, C. (2023). Radical right populism and the sociology of punishment: Towards a research agenda, *Punishment & Society*, 25(4): 888-908.

Hogg, R. (2022). Rethinking populism and its threats and possibilities, *Archiwum Kryminologii*, 1(XLIV): 15-38.

Ilijić, Lj. (2015). Zatvorska kazna i resocijalizacija – faktori ne/uspješnosti. U M. Hugson i Z. Stevanović (ur.), *Kriminal i društvo Srbije – izazovi društvene dezintegracije, društvene regulacije i očuvanja društvene sredine* (str. 303–316). Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.

Jennings, W. et al. (2017). Penal populism and the public thermostat: Crime, public punitiveness, and public policy, *Governance*, 30(3): 463-481.

Karapetrović, M. (2019). Ontologija i politika – od nesaglasnosti do odsutnosti – politička filozofija Žaka Ransijera i Slavoj Žižeka, *Politeia*, 9(18): 51-65.

Krajewski, K. (2023). Penal exceptionalism in countries of Central Europe: Why is the region different?, *Archivum Krimilogii*, 45(2):

171-211.

Lauri, M, Carbin, M. & Linander, I. (2023). The rise of carceral feminism in Sweden: Analysing political debate and policy on men's violence against women. In *Women's Studies International Forum*. Posjećeno 14. 08. 2024. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0277539523001073?via%3Dihub>

Lazarević, Lj. (1994). Odnos između kriminalne politike i krivičnog prava –Prilog shvatanjima profesora Milutinovića, *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, 1-2: 119-133.

Lukić, R., Košutić, B. i Mitrović, D. (1999). *Uvod u pravo*. Beograd: Službeni list SRJ.

Matić Bošković, M. i Kostić, J. (2024) *Penal Populism and (Ab)use of Criminal Law*. In *Revisiting the Limits of Freedom While Living Under Threat: 9-10 November 2023*, Riga: Collection of research papers in conjunction with the 9th International Scientific Conference of the Faculty of Law of the University of Latvia. University of Latvia Press: 79-88.

Matus, J. P. (2023). Penal populism In K. Ambos & J. Martinez (eds.), *Göttingen Handbook on Latin American Public Law and Criminal Justice* (pp. 649-658). Nomos.

Mills, A. (2018). Penal populism, crime and criminal justice in New Zealand. *Nordiska Samarbetsrådet för Kriminologi*: 15-21.

NEOSTART (2021). Risk Bulletin produced by the Civil Society Observatory to Counter Organized Crime in South Eastern Europe, Posjećeno 14. 08. 2024. URL: <https://riskbulletins.globalinitiative.net/download/see-obs-004-screen-pdf.pdf>

- Pratt, J. (2007). *Penal populism*, Routledge: New York.
- Pratt, J. & Miao, M. (2017). *Penal Populism: The End of Reason*. Posjećeno: 12. 08. 2024. URL: https://www.researchgate.net/publication/312594772_Penal_Populism_The_End_of_Reason
- Pratt, J., & Miao, M. (2019). The end of penal populism: The rise of populist politics. *Archivum Kryminologii*, (XLI/2): 15-40.
- Quimet, M. (2002). Explaining the American and Canadian crime drop in the 1990s. *New French Journal of Criminology*, 1: 33-50.
- Republički zavod za statistiku Srbije (RZS) (2021). Punoletni učinioci krivičnih dela u Republici Srbiji, 2020 - Saopštenje br. 195 od 14. jula 2024. godine, Beograd.
- Republički zavod za statistiku Srbije (RZS) (2024). Punoletni učinioci krivičnih dela, 2023 - Saopštenje br. 186 od 12. jula 2024. godine, Beograd.
- Stevanović, I. i Vujačić, N. (2017). *Uslovni otpust: norma, praksa i mere unapređenja*. In *Reformski procesi i Poglavlje 23 (godinu dana posle) - krivičnopravni aspekti*. LVII Savetovanje Srpskog udruženja za krivičnopravnu teoriju i praksu (str. 114-128). Beograd: Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu.
- Stojanović, Z. (2011). Preventivna funkcija krivičnog prava, *Crimen*, 2(1), 3-25.
- Šprem, P. i Getoš Kalac, A. (2024). Obiteljsko nasilje u svetlu penalnog populizma. *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 74 (1): 35-70.
- Todd-Kvam, J. (2019). Bordered penal populism: When populism and Scandinavian exceptionalism meet, *Punishment & Society*, 21(3): 295-314.
- Woźniakowska-Fajst, D. & Witkowska-Rozpara, K. (2022). How neoclassical criminology, penal populism and COVID-19 helped to escalate the repressiveness of criminal law—the case of Poland, *Archives of Criminology*, (XLIV/1): 77-106.

Milica Kovačević
Saša Atanasov

Review paper

PENAL POPULISM-ORIGIN, DEVELOPMENT AND FUTURE¹

Key words

Penal populism; Criminal Law; Serbia.

Authors

Milica Kovačević is an associate professor at the Faculty of Special Education and Rehabilitation at the University of Belgrade, Serbia

Saša Atanasov, is an associate professor at the Faculty of Law of the University of Pristina, with temporary headquarters in Kosovska Mitrovica, Serbia.

Correspondence

*bucak80@gmail.com
sasaatanasov12@gmail.com*

Field

Law, Criminal policy

DOI

10.5937/politeia0-52787

Paper received on

01.03.2024.

Paper accepted for publishing on

22.05.2024.

Summary

During the last few decades, penal populism has been one of the continuously present criminal political trends globally. Propositions of penal populism could be briefly reduced to stricter punishment for offenders, allegedly in accordance with the attitudes and wishes of the wider public. The problems of penal populism concern its scientific and empirical lack of foundation, i.e. the lack of concrete argumentation when devising inventive solutions, as well as the lack of consultation with the professional public. Therefore, the authors tried to point out the basic assumptions and practical implications of penal populism through the analysis of the literature, with the aim of introducing the concept to the wider public and opening space for debate. By summarizing the experiences of comparative law, with a special focus on Serbia, the authors point out that despite the significant socio-economic differences, the positions of penal populism largely coincide in different parts of the world. Scientific methods of content analysis, normative-logical and comparative legal methods were applied. The authors conclude that penal populism will not just disappear, and that it should therefore be recognized and studied in order to develop future criminal policies in accordance with the dynamics and structure of criminality, but also with adequate consideration of public attitudes and opinions.

¹ The article represents the result of work on the project financed by the Ministry of Science, Technological Development and Innovation of the Republic of Serbia, implemented by the Faculty of Special Education and Rehabilitation of the University of Belgrade, and the result of work on the project financed by the Ministry of Science, Technological Development and Innovation of the Republic of Serbia, under contract no. 451-03-65/2024-03/ 200120 dated February 5, 2024, implemented by the Faculty of Law of the University of Priština, with temporary seating in Kosovska Mitrovica.